

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Стеблюк С. В.

ВСТУП

Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується процесом модернізації, що зумовлений глобалізацією, євроінтеграційними прагненнями України та зростанням вимог до якості професійної підготовки фахівців. У цих умовах особливої актуальності набуває переосмислення методологічних засад педагогіки вищої школи, які визначають стратегії, зміст і технології організації освітнього процесу.

Методологічні підходи виступають теоретичним підґрунтям для формування нової освітньої парадигми, орієнтованої на розвиток особистості здобувача вищої освіти, його професійної компетентності, здатності до критичного мислення, саморозвитку та навчання впродовж життя. Поєднання компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, системного, студентоцентрованого, інтегративного підходів забезпечує цілісність підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти.

У Законі України «Про вищу освіту» з-поміж завдань закладу вищої освіти визначено формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності тощо¹. Реалізація їх безпосередньо пов'язана із застосуванням відповідних методологічних підходів до організації освітнього процесу.

Метою дослідження є характеристика окремих методологічних підходів у сучасній педагогіці вищої школи, аналіз можливостей їх практичного застосування в освітньому процесі. Реалізація поставленої мети передбачає розкриття концептуальних засад кожного з них, визначення педагогічного потенціалу та окреслення перспективи подальшого наукового дослідження у цій галузі.

¹ Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 р. № 156-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

1. Методологічні підходи в педагогіці вищої школи: теоретичний аналіз

У словниково-довідковій літературі поняття «методологія» трактується як система принципів і засобів організації та побудови теоретичної й практичної діяльності, а також учіння про цю систему²; вчення про принципи побудови, форми і способи науково-пізнавальної діяльності, теоретичне обґрунтування сукупності методів, їх єдності і зв'язків; систематизована сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення означеної мети³.

Проблема методології вищої освіти останнім часом привертає особливу увагу науковців, оскільки саме методологічні підходи визначають ефективність освітнього процесу та розвиток професійної компетентності здобувачів освіти. Теоретичний аналіз питання дозволяє окреслити основні принципи, стратегії та технології навчання, що сприяють формуванню гармонійної особистості.

Серед вітчизняних дослідників значний внесок у розвиток методології педагогіки вищої школи здійснили: І. Бех, Т. Гура, О. Дубасенюк, А. Литвин, А. Нісімчук, Н. Онищенко, Л. Сердюк, М. Фіцула, Ю. Федченко, Є. Шихова та ін.

Дослідження І. Костікової з проблеми професійної підготовки вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій опирається на такі методологічні підходи: системний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, інформаційний, синергетичний з урахуванням принципів об'єктивності і обумовленості педагогічних явищ певними причинами; цілісного підходу у вивченні педагогічних явищ і процесів; вивчення явища у взаємозв'язку і взаємодії з іншими явищами; вивчення явища в його розвитку⁴.

Н. Онищенко визначено низку методологічних підходів до викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів, які сприяють оптимізації цього процесу. Застосування системного підходу дозволяє створити відповідні умови для розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості в процесі практичної підготовки вчителів, розгляд її у якості системи, що формує готовність до майбутньої професійної діяльності. Компетентнісний –

² Словник-довідник з професійної педагогіки. За ред. А.В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. С. 106.

³ Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбровська Я.М., 2016. С. 232.

⁴ Костікова І. І. Сучасні методологічні підходи професійної підготовки вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-08/08kiicit.pdf>

передбачає зміщення акценту з кількісного інформаційного накопичення знань, умінь і навичок до розвитку у студентів здатності діяти практично, застосовувати навички та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики. Реалізація аксіологічного підходу в практичній підготовці майбутніх учителів дозволяє розглядати її як особливу ціннісну систему, що забезпечує духовний, інтелектуальний, вольовий розвиток особистості. Контекстний – передбачає реалізацію принципів інтерактивності, проблемності, інноваційності; середовищний підхід переносить акцент викладача з активного педагогічного впливу на створення «освітнього середовища», в якому відбувається професійне становлення студента⁵.

Окреслюючи методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця, В. Фрицюк вказує на важливість акмеологічного, аксіологічного, антропоцентричного, діяльнісного, компетентнісного. Відтак, з позиції акмеологічного підходу готовність майбутнього фахівця до професійної самореалізації забезпечується стимулюванням досягнення акме, формуванням майстерності та професіоналізму. Базовими є такі аспекти акмеологічного підходу, як: віковий, освітній, професійний. У контексті дослідження підготовки майбутніх фахівців до безперервного професійного саморозвитку важливим є саме професійний аспект⁶.

Ю. Федченко, Є. Шиховою проаналізовано сучасні методологічні підходи професійної підготовки фахівців у закладах вищої медичної освіти. Дослідниками зацентровано увагу на інформаційному, що визначає інформацію як ключовий ресурс науково-технічного та соціально-економічного розвитку, а також як конструктивний чинник у підготовці фахівців медичної галузі. Він істотно сприяє прискореному розвитку науки, освіти та техніки, впливає на процеси виховання і навчання, культурного спілкування між людьми та на інші сфери соціальної діяльності. Навчальний і виховний процес у цьому контексті розглядається як специфічний культурний інструмент опорування інформацією⁷.

Студіюючи наукові джерела щодо ключових методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей,

⁵ Онищенко Н. П. Методологічні підходи до викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021, № 75, Т. 2. С. 153.

⁶ Фрицюк В. А. Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2017. № 6. С. 161.

⁷ Федченко Ю., Шихова Є. Сучасні методологічні підходи до підготовки фахівців у вищих медичних закладах освіти. *InterConf, (75)*. 2021. С. 70–71.

сформулюємо власні підходи, що базуються на врахуванні особливостей сучасної педагогіки вищої школи та специфіки підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. З-поміж підходів пріоритетними нами визначені компетентнісний, студентоцентризований, діяльнісний, аксіологічний.

Компетентнісний підхід. У Законі України «Про освіту» компетентність формулюється як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність⁸.

І. Зязюн розглядає поняття «компетентність» у соціально-педагогічному контексті. Компетентність, як екзистенціональна властивість людини, є продуктом власної життєтворчої активності людини, ініційованої процесом освіти. Компетентність, як властивість індивіда, існує в різних формах – як високий рівень умілості, як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення); як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей⁹.

На думку Р. Мойсеєнко, з кожної предметної галузі необхідно визначити комплекс компетентностей, які повинен набути майбутній фахівець, щоб бути конкурентоспроможним на ринку праці. Предметні компетентності пов'язані із здатністю студентів застосовувати знання, уміння та навички, сформовані в межах конкретного предмета, для вирішення практичних і професійних проблем. Відповідно, викладач будь-якого предмета має вміти конструювати навчальні завдання, спрямовані на розвиток конкретних компетентностей та практичне відпрацювання навичок¹⁰.

Компетентнісний підхід, за Ю. Панфіловим та Б. Фурманець передбачає, що студент повинен мати уявлення про сучасні проблеми в суспільстві, розуміти «як влаштований світ», за яким фізичним, економічним, соціальним і іншим законом він працює, розуміти існування різних соціальних ролей і вміти виступати в цих ролях. Всередині компетентнісного підходу виділяються два базових поняття: компетенція (розглядається як сукупність якостей особистості, узагальнених інтелектуальних, професійних, комунікативних, методологічних, світоглядних та інших умінь) і компетентність (володіння

⁸ Про освіту. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

⁹ Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія. К.; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.

¹⁰ Мойсеєнко Р. Компетентнісний підхід як основа підготовки майбутнього компетентного фахівця. *Молодь і ринок*. № 9 (164), 2018. С. 42–48.

відповідною компетенцією, що включає особистісне ставлення до неї і предмету діяльності)¹¹.

Виходячи з цього, ними виокремлено компетенції, що повинні бути сформовані у фахівця: комунікативні; загальнокультурні; ціннісно-сміслові; навчально-пізнавальні; інформаційні; соціально-діяльнісні; компетенції особистого вдосконалення. Специфіка компетентнісного навчання полягає в тому, що «простежуються умови походження знання». В основі методики лежить навчання за допомогою діяльності.

Компетентнісний підхід передбачає орієнтацію освітнього процесу на засвоєння знань, умінь і навичок, формування здатності ефективно застосовувати їх у професійній діяльності з опорою на систему ціннісних орієнтацій. Основна його мета полягає у розвитку інтегрованих якостей особистості, що включають знання, практичні уміння, досвід успішної діяльності, мотивацію і ціннісні орієнтири. Він має сприяти всебічному розвитку особистості, здатності до критичного мислення, самостійного прийняття рішень та соціальної відповідальності. Вважаємо, що інтеграція професійних компетенцій дозволяє підготувати майбутніх педагогів, які стануть не лише висококваліфікованими фахівцями, а й активними, відповідальними членами суспільства.

Студентоцентризований підхід. У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки з метою досягнення стратегічної цілі 5 «Привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри» операційною ціллю визначено реалізацію принципів студентоцентризованого навчання, що є основою для організації освітнього процесу разом із використанням інноваційних технологій і різних форм здобуття освіти¹².

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» студентоцентризоване навчання є підходом до організації освітнього процесу, що передбачає заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу¹.

Головна мета виокремленого підходу – створення умов для активного залучення здобувачів освіти до навчальної діяльності,

¹¹ Панфілов Ю., Фурманець Б. Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами*. № 3. 2017. С. 62.

¹² Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

розвитку його самостійності, відповідальності та ініціативності, формування складових професійної компетентності – інтегральної, загальних, спеціальних.

Досліджуючи студентоцентризований підхід як нову парадигму якості освітнього процесу у закладах вищої освіти, О. Біляковською, К. Біницькою сформульовано його особливості:

1) проголошення студента центральною фігурою освітнього простору закладу вищої освіти, головним замовником якісних освітніх послуг, який самостійно обирає власну освітню траєкторію, несе відповідальність за навчальні досягнення;

2) підвищення рівня активності, вмотивованості, професійної спрямованості та рефлексії здобувачів освіти;

3) урізноманітнення освітніх функцій викладача, зміна його ролей в освітньому процесі; трансформацію освітньої взаємодії викладачів і студентів на основі партнерських, паритетних відносин;

4) узгодженість і взаємозв'язок між навчанням та викладанням через розроблення, постійне оновлення, вдосконалення освітніх програм, спрямованих на формування компетентностей майбутнього конкурентоспроможного фахівця;

5) використання інноваційних, цифрових технологій, інтерактивних методів навчання;

6) систематичний моніторинг якості освітнього процесу, якості освітніх послуг¹³.

На наш погляд, студентоцентризований підхід сприяє підвищенню мотивації, активності та професійної спрямованості здобувачів освіти, а також формує відповідальність за власні навчальні досягнення. Крім того, педагогіка партнерства, використання інноваційних технологій та систематичний моніторинг якості освітнього процесу забезпечують формування компетентного фахівця, здатного до самостійного прийняття рішень та ефективної професійної діяльності.

Основними властивостями означеного підходу є: індивідуалізація навчання (врахування особливостей кожного студента); активна участь здобувача вищої освіти в аудиторній та позааудиторній діяльності (виконання квазіпрофесійних завдань, проєктів, кейсів, дискусій і проблемно-орієнтованих ситуацій); співпраця викладача і студента (викладач виступає фасилітатором і наставником, підтримує процес самостійного навчання); спрямування на розвиток професійної компетентності та досягненні результатів навчання; рефлексія (студент

¹³ Біляковська О. О., Біницька К. М. Студентоцентризований підхід як нова парадигма якості освітнього процесу у закладах вищої освіти. *Гуманітарний форум*. Том 1. № 1. 2023. С. 15.

активно оцінює власні досягнення, обговорює результати та планує подальший розвиток).

Характеризуючи студентоцентризований підхід, стає очевидним, що активна участь здобувача вищої освіти у освітньому процесі є ключовим чинником формування його професійних компетентностей. Слід зазначити, що у цьому процесі вкрай важливе значення має його практична, цільова діяльність як основа розвитку умінь, навичок й готовності до майбутньої професійної діяльності.

Діяльнісний підхід. Логіка підготовки фахівців у сфері «людина–людина» у контексті діяльнісного підходу проявляється у послідовності етапів: від формування інтеграційних якостей особистості до їх конкретизації, освоєння та відображення в індивідуально-творчих нормах; далі відбувається опанування окремих операцій, функцій і видів діяльності з подальшим їх узагальненням. Під керівництвом викладача ЗВО реалізується механізм професійно-особистісного та діяльнісного розвитку, а також саморозвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця. Це створює передумови для самоорганізації та побудови педагогом власного особистісного, розвивального і дослідницького простору, у якому він виступає як активний суб'єкт професійного становлення та самовдосконалення¹⁴.

Сутність діяльнісного підходу за І. Сорочук, полягає у зміщенні акценту з процесу формування системи знань, умінь, навичок кожного учня на розвиток кожним власних моделей поведінки в різних ситуаціях, їх авторську апробацію, адаптацію до особливостей мислення, ціннісних орієнтацій особистості, інтегрування внутрішніх і зовнішніх компонентів поведінки, акцентуючи увагу на предметнодієвому компоненті, який, на відміну від традиційного, знаннєвого, передбачає не лише засвоєння окремих знань і умінь, а оволодіння комплексною процедурою їх застосування для розв'язання актуальних завдань сьогодення¹⁵.

Зазначимо, якщо студентоцентризований підхід створює умови для самостійності та відповідальності, то діяльнісний – забезпечує конкретні шляхи реалізації цієї активності через практичну підготовку, вирішення компетентнісно орієнтованих завдань, реалізацію науково-дослідницької діяльності. Основна мета його – формування готовності до самостійного виконання професійних завдань та розвитку здатності діяти ефективно в умовах ринку.

¹⁴ Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів : монографія / за ред. О.А.Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2024. С. 22.

¹⁵ Сорочук І.І Роль діяльнісного підходу у процесі становлення педагога нового покоління. *Молодий вчений*. № 12.1 (64.1). грудень, 2018. С. 66.

На наш погляд, особливостями діяльнісного підходу є:

1. Практична спрямованість навчання, що базується на вирішенні у процесі проведення практичних, семінарських занять квазіпрофесійних завдань і ситуацій, наближених до професійної діяльності. Практика (педагогічна, виробнича) у закладах освіти, установах виступає одним із чинників реалізації діяльнісного підходу у підготовці майбутніх фахівців. Вона дозволяє студентам безпосередньо застосовувати набуті знання та навички, а згодом – інтегрувати їх у комплексну систему компетенцій. Під керівництвом викладачів студенти здійснюють самостійну професійну діяльність, приймають рішення, вдосконалюють практичні вміння, що сприяє розвитку їхнього професійного мислення, творчого потенціалу та самостійності.

2. Здобуття студентом знань у самостійному пошуку. Передбачає активну участь здобувача освіти у науково-дослідній діяльності, здатність його до систематизації, аналізу та опрацювання інформації з дотриманням академічної доброчесності. Це сприяє розвитку критичного мислення, формуванню аналітичних та дослідницьких навичок, здатності до планування навчальної діяльності. З цією метою слід залучати здобувачів освіти до гурткової роботи, участі у проєктах, що дозволяє генерувати думки з кола питань, обговорювати їх у процесі групової форми роботи та підвищувати мотивацію до навчання й майбутньої професійної діяльності.

3. Застосування принципу інноваційності. Особливістю його є зміни від традиційної побудови навчального заняття, за якої переважає послідовність «перевірка знань – виклад нового матеріалу – закріплення» до побудови за схемою: створення «проблемної або професійно-орієнтованої ситуації – активний пошук рішень студентами – обговорення результатів».

Означений принцип сприяє здатності до самостійного прийняття рішень, комунікації та колективної роботи, дозволяє гнучко інтегрувати інноваційні та цифрові технології, активні методи навчання й міждисциплінарні зв'язки в освітній процес, підвищуючи його ефективність і практичну спрямованість.

Діяльнісний підхід орієнтує організацію освітнього процесу на забезпечення активної, особистісно значущої та усвідомленої освітньої діяльності студента й передбачає практичну спрямованість навчання, інтеграцію теоретичних знань із практикоорієнтованими завданнями, розвиток компетентностей, що забезпечують ефективну професійну та соціальну реалізацію майбутнього фахівця.

Аксіологічний підхід. У педагогіці вищої школи він ґрунтується на визнанні цінностей як визначального чинника змісту, організації та

результатів освітнього процесу. Його сутність полягає в орієнтації освіти на формування ціннісно-сміслової сфери особистості здобувача, розвитку його світоглядних позицій, моральних переконань і відповідального ставлення до професійної та суспільної діяльності. У межах аксіологічного підходу освіта розглядається як процес становлення особистості майбутнього фахівця, здатного здійснювати ціннісний вибір, дотримуватися етичних норм, академічної доброчесності та принципів гуманізму. Пріоритетними виступають загальнолюдські, національні, громадянські й професійні цінності, що інтегруються у зміст освітніх програм і навчальних дисциплін.

Аксіологічний підхід зумовлює переорієнтацію педагогічної взаємодії на суб'єкт-суб'єктні відносини, діалогічну співпрацю та партнерство між викладачем і здобувачами вищої освіти. Важливого значення набуває створення освітнього середовища, яке сприяє саморефлексії, розвитку мотивації до навчання, професійного самовизначення та усвідомлення соціальної значущості обраної професії.

Реалізація аксіологічного підходу у вищій школі передбачає використання активних методів навчання, зокрема: дискусій, аналізу ціннісних дилем, проєктів та ін. Це сприяє формуванню цілісної системи цінностей, розвитку емоційно-вольової сфери та готовності майбутніх фахівців до етичної, відповідальної професійної діяльності.

Педагогіка сучасної школи розглядає й інші підходи: системний, розвивальний, суб'єкт-суб'єктний, аксіологічний, акмеологічний, андрагогічний тощо. Вони спрямовані на інтеграцію видів освітньої, професійної діяльності, формування сучасної особистості, конкурентоздатної на ринку праці. У рамках нашого дослідження окреслимо реалізацію визначених нами підходів.

2. Практична реалізація методологічних підходів у педагогіці вищої школи

Освітній процес у закладі вищої освіти будується таким чином, що методологічні підходи не виокремлюються один від одного, а діють у взаємозв'язку. Дискретно-неперервний характер навчальної діяльності у вишах зумовлений модульністю у навчанні, що складається з логічно завершених частин матеріалу, об'єднаних підходами, педагогічним інструментарієм та інтегруються у загальну систему знань, що сприяє формуванню цілісної моделі підготовки майбутнього фахівця.

Пріоритетним підходом слід уважати компетентнісний підхід, основи якого закладені у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та інших нормативних документах. Упровадження його у ЗВО передбачає формування у здобувачів інтегральної, загальних та спеціальних

(предметних) компетентностей, оволодіння інноваційними методами навчання, що забезпечують розвиток критичного мислення та зорієнтованість на професіоналізацію й соціалізацію особистості. Інтегральна компетентність характеризує ті уміння, яким має володіти майбутній фахівець певного рівня (ОС бакалавра чи ОС магістра) за галуззю знань та спеціальністю. Загальні компетентності вказують на універсальні знання, уміння, навички, яким має оволодіти майбутній фахівець, спеціальні – на суму тих умінь (здатностей), що є фундаментальними для професійної діяльності. Вони здебільшого практико орієнтовані, що реалізуються діяльнісним підходом освітнього процесу.

Дотримуємося тієї позиції, що студент повинен мати уявлення про сучасні проблеми в суспільстві, розуміти як влаштований світ, за яким фізичним, економічним, соціальним і іншим законом він працює, розуміти існування різних соціальних ролей і вміти виступати в цих ролях. ... Висновки, які компетенції потрібні і повинні бути сформовані у фахівця: комунікативні; загальнокультурні; ціннісно-сміслові; навчально-пізнавальні; інформаційні; соціально-діяльнісні; компетенції особистого вдосконалення¹⁶.

А це можливо при органічному поєднанні окремих взаємопов'язаних методологічних підходів. Дослідження проблеми нами проводилося у процесі викладання дисциплін «Педагогіка вищої школи», «Педагогіка і психологія вищої освіти» для здобувачів освіти ОС магістра та спрямовувалося на формування педагогічної компетентності, у поняття якої ми вкладаємо розуміння основ педагогіки, дидактичної та виховної її складових, що об'єднують теоретичні знання, практичні уміння й навички, досвід та особистісні якості здобувача вищої освіти.

Компетентнісна освіта зорієнтована на результат навчання й передбачає формування в особистості здатності діяти, приймати обґрунтовані рішення з дотриманням морально-етичних цінностей. Вона базується на дидактичних та специфічних принципах навчання, з-поміж яких: науковості, мотиваційного забезпечення, дидактичної доцільності, мобільності, психологічної комфортності, педагогіки партнерства, суспільної спрямованості виховання та інших. Закономірності навчання передбачають вивчення суб'єкт-суб'єктних відносин в освітньому процесі, їх взаємодію.

Дидактична компетентність передбачає оволодіння здобувачами вищої освіти сучасними технологіями навчання – це наука про навчання та освіту. У процесі професійної діяльності вона реалізується

¹⁶ Панфілов Ю., Фурманець Б. Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. № 3. 2017. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2017. С. 58.

через лекційно-практичні заняття, консультації, виробничу практику та позааудиторну роботу.

Лекційно-практичні заняття у закладі вищої освіти сьогодні набули нового змісту. На наше глибоке переконання, сучасна лекція повинна включати: а) глибокий аналіз теоретичних відомостей із застосуванням цифрових ресурсів (освітніх платформ – ІЗЗА, «На урок», «Освіторія» та інші; інтерактивних прийомів – Kahoot та інші); б) інтерактивні прийоми для мотивації та активізації пізнавальної діяльності студентів; в) професіоналізацію навчання (зв'язок з майбутньою професійною діяльністю); г) виховну спрямованість. Ураховуючи реалії сьогодення, не залишаємо поза увагою психологічну установку – здатність працювати в умовах воєнного стану, у дистанційних чи змішаних форматах.

Пріоритети надаємо таким видам лекцій: традиційним із візуалізацією навчального матеріалу; нетрадиційним – проблемна, лекція-брейнстормінг, відеолекція, бінарна, інтерактивна та «лекція-удвох». У процесі дистанційного навчання практикою доведено ефективність застосування лекції-інсерт, що забезпечується самостійною діяльністю студентів у системі MOODLE. З-поміж методів перевагу надаємо: словесним з візуалізацією, практичним із застосуванням дискусій, кейс-методу, інтерактивним, розвитку критичного мислення, контекстному.

Щоб зацікавити слухачів темою лекцій з дисципліни «Педагогіка та психологія у вищій школі» до теми «Основи дидактики вищої школи» у вступній її частині нами використовуються різні педагогічні прийоми, як-от:

1) «інтелектуальна зарядка». Викладач рекомендує цитатний вислів з пропущеним словом, студенти відновлюють зміст й обгрунтують. Приклад.

Три шляхи ведуть до знання: шлях ... – це шлях найбагородніший, шлях ... – це шлях найлегший і шлях ... – це шлях найгіркіший. *Конфуцій*.

Відновлене речення. Три шляхи ведуть до знання: шлях роздумів – це шлях найбагородніший, шлях наслідування – це шлях найлегший і шлях досвіду – це шлях найгіркіший. *Конфуцій*.

Через 20 років ви будете більше розчаровані тими речами, які ви не робили, ніж тими, які ви зробили. Тому відчальте від тихої пристані. Відчуйте попутний вітер у вашому вітрилі. Рухайтесь ..., дійте, Марк Твен.

Відновлена думка. Через 20 років ви будете більше розчаровані тими речами, які ви не робили, ніж тими, які ви зробили. Тому відчальте від тихої пристані. Відчуйте попутний вітер у вашому вітрилі. Рухайтесь вперед, дійте, відкривайте. Марк Твен.

1) вправа «Продовжити думку». Приклад.

Дидактика вищої школи – це галузь педагогіки, що ...

Навчання як процес характеризується

2) проблемні ситуації. Приклад.

Під час викладу лекції студенти неохоче включаються у роботу, розсіяні чи занурені у свої гаджети. Чим зумовлена така поведінка? Що не враховано лектором?

У студентській групі знизився інтерес до занять з дисципліни. Що Ви запропонуєте для мотивації навчальної діяльності?

3) складання «асоціативного куща» до теми. Приклад.

До ключового слова «дидактика» доберіть слова-асоціації.

4) «сходінка до успіху». Приклад.

Викладач показує відеофрагмент про досягнення фахівця у його професійній діяльності. Завдання: висловити власну позицію, що сприяло успіху й яка роль дидактики як розділу педагогіки.

Такий підхід до початку викладу лекції сприяє розвитку критичного мислення, забезпеченню комунікації між студентом та викладачем, налаштовує на активне сприйняття теми.

Основна частина лекції є важливою: вона передає зміст через наукові факти, порівняння, узагальнення. З метою забезпечення суб'єкт-суб'єктних відносин і залучення студентів до співтворчості та взаєморозуміння рекомендуємо використовувати такі педагогічні прийоми:

1) повідомлення викладача про допущену помилку в першому питанні лекції;

2) застосування сигнальної картки : картка певного кольору – «я з цим не погоджуюся, прошу додаткового пояснення»;

3) проведення інтелектуальної паузи. Викладач наголошує: після розкриття двох питань лекції буде проведено п'ятихвилинний брейн-ринг, що включатиме слова-терміни лекції, інтелектуальні питання;

4) шкала думок. З метою узагальнення питання лекції щодо поняття «дидактика», викладач подає кілька тез. Завдання: використовуючи матеріал лекції, обґрунтувати їх правильність чи хибність. Приклад.

Дидактика – це наука про навчання, застосування методів та прийомів навчання.

Дидактика – це наука про навчання і освіту, їх мету і завдання, зміст, методи, форми, засоби, організацію, досягнуті результати.

Дидактика – це розділ педагогіки, що вивчає питання організації освітнього процесу, методи, прийоми, форми навчання, результатом яких є сформовані компетенції.

5) невербальні засоби комунікації (погляд, пауза перед важливим повідомленням тощо);

6) ліричні відступи. Викладач може прочитувати вислів, прислів'я, поетичні рядки, щоб студенти замислились, поміркували. Приклад, міркування про свободу як юридичну тезу, свободу творчості, академічну свободу та добротність.

Що є свобода? Добро в ній яке є?

Кажуть, неначе воно золотее?

Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,

Проти свободи воно лиш болото. De Libertate. Григорій Сковорода

Третя складова лекції – це підсумки, висновки. Вона може включати вправи «мікрофон», узагальнюючі таблиці, складання коротких тез до кожного із питань, дискусію тощо.

Великі можливості для реалізації методологічних підходів, особливо діяльнісного, надають практичні заняття. Що стосується методів навчання, то дотримуємось класифікації О. Дубасенюк та О. Антонової:

1) мотиваційно-стимулюючі – бесіди, інтелектуальні ігри, які стимулюють пізнавальний інтерес до майбутньої педагогічної роботи та вивчення її основ; проблемні питання; розв'язування педагогічних задач та кросвордів; творчі завдання тощо;

2) теоретико-пізнавальні – методи аналізу, синтезу; контент-аналізу основних педагогічних понять; зіставлення, порівняння, абстрагування, моделювання педагогічних ситуацій; конструювання власних визначень педагогічних понять; аналізу й узагальнення педагогічної літератури та передового педагогічного досвіду; анотування та реферування педагогічних першоджерел тощо;

3) практичні – навчальні дискусії, ділові ігри, ведення педагогічних словників, різні види самостійної роботи (з книгою, у зошитах, з навчальною документацією) тощо; 4) контрольно-регулюючі – тестові завдання різного рівня складності; розв'язування педагогічних задач, пов'язаних з поняттєвим апаратом; виконання спеціальних методик¹⁷.

Закцентуємо увагу на інших методах, що, на наш погляд, є ефективними.

Метод «траєкторія думки». Метод розвитку критичного мислення, що передбачає прийоми творчого осмислення інформації, трансформації, доповнення на власний розсуд. Приклад, до теми «Розвиток педагогічної майстерності викладача ЗВО» здобувачам освіти пропонується презентація опису досвіду роботи викладача, до якого можна внести зміни

¹⁷ Дубасенюк О.А., Антонова О.Є. Методика викладання педагогіки : Навчальний посібник: Вид. 2-ге, доп. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 111–112.

власного бачення діяльності педагога, створивши траєкторію своєї майбутньої професійної діяльності.

Метод професійного моделювання. Є одним із важливих на заняттях з педагогіки вищої школи. Він передбачає розробку лекційних та практичних занять, презентацію окремих методів навчання. Створюється квазіпрофесійне середовище, що дає можливість «апробувати» себе у ролі педагога-викладача, моделювати реальну професійну ситуацію. Його застосування включає етапи: 1) пропедевтичний (розробка й презентація фрагментів занять з їх аналізом); 2) конструктивний (виконання квазіпрофесійних завдань – перегляд фрагментів відеозанять, їх аналіз, дискусії щодо застосування методів навчання тощо); 3) творчий (складання алгоритму проведення заняття в умовах вищої школи, моделювання структурних елементів занять, професійна комунікація з учасниками освітнього процесу, дискусія). Ефективними формами означеного методу є проведення ділових ігор, тренінгів.

Метод поліпарадигмального аналізу. Він спрямований на проведення дослідження різних точок зору (наукових парадигм) та формулювання власного бачення. Приклад, тези для вивчення: 1) для випускника вищої школи важливо оволодіти знаннями, уміннями, навичками; 2) для випускника вищої школи важливо оволодіти ключовими та предметними компетентностями; 3) для випускника вищої школи важливо оволодіти знаннями, уміннями, навичками за спеціальністю, набути практичного досвіду, власного підходу щодо формування демократичних й морально-етичних цінностей.

Здобувач вищої освіти повинен обґрунтувати вибір на основі аналізу нормативних документів, наукових досліджень у галузі знань А Освіта. Іншим варіантом застосування означеного методу є дослідження проблеми на основі інтеграції – педагогіки та психології. До прикладу, провести дослідження на тему: фахова компетентність як показник психологічної готовності студента до майбутньої професійної діяльності. Аналізуються складові професійної компетентності за спеціальністю та за освітньою кваліфікацією, психологічна здатність випускника. Результатом такого дослідження може бути створення проєктів «Модель компетентного випускника ЗВО» або «Випускник ЗВО у сучасному освітньому просторі».

Комунікативно-ситуативний метод. Він забезпечує формування у здобувачів культури професійного мовлення у змодельованих ситуаціях. Прийомами його застосування є: побудова запитань та відповідей, що важливо в освітньому процесі; складання sms-повідомлень, діалогів в освітньому середовищі, оформлення сторінки для веб-сайту тощо.

Кейс-метод. Є одним із інтерактивних методів реалізації діяльнісного підходу, що передбачає аналіз змодельованих ситуацій (кейсів) з метою оволодіння практичними вміннями та формування певного досвіду вирішення проблеми у майбутній професійній діяльності. На наш погляд, найкращим варіантом його застосування є тематичні кейси з можливим мультимедійним супроводом. Студенти, об'єднані у групи, читають й аналізують реальну педагогічну ситуацію, обговорюють та приймають рішення. Підкреслимо, що така навчальна діяльність не тільки сприяє розвитку критичного мислення, а забезпечить професіоналізацію освітнього процесу та формування у здобувачів освіти soft skills-навички.

Приклад педагогічного кейсу. Студентка-практикантка під час проведення уроку у процесі проходження педагогічної практики у ЗЗСО побачила, що у класі шум, учні почали розмовляти між собою. Які повинні бути її дії? Чим зумовлена незацікавленість учнів на уроці?

Здобувачі вищої освіти рекомендують варіанти розв'язання. Важливо, щоб вказівки були побудовані на основі аналізу застосованих педагогічних підходів, методів, прийомів, засобів навчання.

Контекстне навчання. Сьогодні воно визнане як ефективне у рамках діяльнісного та аксіологічного підходів. Дослідниками встановлено, що: 1) контекстне навчання в сучасній практиці підготовки фахівців визначається як процес навчання, за якого відбувається включення змісту навчання в контекст розв'язання життєво важливих завдань професійної діяльності, її предметного та соціального контекстів. У процесі контекстного навчання відбувається трансформація навчальної діяльності у професійну з поступовою зміною пізнавальних потреб і мотивів, цілей, учинків і дій, засобів, предмета та результатів на професійні¹⁸....; 2) суттєвою характеристикою контекстного навчання є моделювання за допомогою знакових засобів (мовою навчальних дисциплін) предметного і соціального змісту майбутньої педагогічної діяльності. Тим самим у контекстному навчанні засобами знань (за знаковими системами) стають (ніби «проглядаються») контури професійної реальності, а тому абстрактні педагогічні положення (знання, суперечності, закономірності, принципи) щільніше зближуються з життям¹⁹.

¹⁸ Мирончук Н.М. Контекстний підхід у підготовці студентів до професійної діяльності у зарубіжній педагогічній теорії. *Креативна педагогіка*: [наук.-метод. журнал]. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2018. Вип. 13. С. 96.

¹⁹ Левківський М.В. Інноваційні навчальні технології. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: Навчальний посібник / За заг.ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-тет, 2001. С. 16.

У рамках нашого дослідження контекстне навчання передбачає й аналіз окремих настанов учених-педагогів, що мають стати підґрунтям для майбутньої професійної діяльності та забезпечать реалізацію аксіологічного підходу. Приклад, у процесі розгляду питання «Реалізація виховної мети в освітньому процесі вищої школи та у позааудиторній діяльності» до теми «Форми організації освітнього процесу у вищій школі» студентам запропоновано опрацювати параграф 2.1– Виховна гуманістична парадигма в освітній практиці – монографії І. Беха.

Для дискусії рекомендуємо винести думку автора про поняття «людський образ» у контексті сучасних подій й, як результат, сформулювати тезу «людський образ сучасної освіти». Учений трактує поняття «людський образ» як «індивідуальне утворення, яке утримує зміст внутрішньої реальності – бути людиною. По-іншому, людський образ констатує зв'язок між тим, якою є особистість і якою вона має бути під кутом зору високої духовності. Тож це утворення фіксує як її рух у майбутнє, так і зміст особистісного теперішнього за відповідними показниками»²⁰.

Застосування аксіологічного підходу в контексті нашого дослідження дає можливість: 1) розкрити особливості реалізації Концепції Нової української школи, за якою «виховання не буде зведено лише до окремих «занять із моралі». Виховання сильних рис характеру та чеснот здійснюватиметься через наскрізний досвід. Усе життя Нової української школи буде організовано за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей»²¹; 2) підготувати майбутніх фахівців до діяльності в умовах ринку та європейської інтеграції; 3) формувати громадянина України, що розуміє свою значимість у суспільному житті та визначить особисті ціннісні домінанти.

Філософія сучасної вітчизняної освіти полягає в тому, що уся педагогічна діяльність спрямовується на учня (дитиноцентризм) та студента (студентоцентризм). Тоді виникає дилема: студентоцентрований підхід слід трактувати як принцип, концепцію у діяльності вишів чи як методологічний підхід, що формує нові засади у наданні освітніх послуг. Ми схилиємося до другої думки: «усе навколо студента – освіта для життя». Підкреслимо, що цей підхід закладений Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: операційна ціль –

²⁰ Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. С. 44–45.

²¹ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

реалізація принципів студентоцентрованого навчання, що є основою для організації освітнього процесу разом з використанням інноваційних технологій та різних форм здобуття освіти; очікувані результати – забезпечення студентоцентрованого навчання, що дає змогу сформувати власні набори компетентностей здобувачам вищої освіти, освіти дорослих, що є усвідомленою необхідністю розвитку²².

Реалізацію студентоцентрованого підходу в процесі вивчення педагогіки вищої школи ми вбачаємо у : 1) модернізації проведення лекційно-практичних занять, що розкривають потенціал здобувача освіти; 2) формуванні цифрової компетентності, медіакультури; 3) проведенні дискусійних зустрічей; 4) залученні до науково-дослідницької діяльності; 5) удосконаленні форм позааудиторної роботи, що спрямована на формування педагогічної компетентності; 6) практичній реалізації принципу педагогічного партнерства.

Дотримуємося думки, що для викладачів застосування студентоцентрованого підходу означає безперервний розвиток і вдосконалення професійної компетентності, адже освітнє середовище, як і ринок праці, є динамічним, а тому має постійно актуалізуватися і відповідати сучасним запитам здобувачів вищої освіти, роботодавців та інших стейкхолдерів²³.

Отже, у цьому розділі розкрито власну візію щодо реалізації методологічних підходів у сучасній педагогіці вищої школи. Нами окреслено окремі із них, що сьогодні набувають нового змісту.

ВИСНОВКИ

Таким чином, охарактеризовано окремі методологічні підходи, що визначають сучасний розвиток педагогіки вищої школи, розкрито їх теоретичні й концептуальні засади. Узагальнення наукових позицій засвідчує, що методологічні підходи становлять багатовимірну систему, яка забезпечує цілісне розуміння освітнього процесу і закономірностей професійної підготовки у закладах вищої освіти. Закцентовано увагу на реалізації компетентнісного, студентоцентрованого, діяльнісного, аксіологічного підходів, що забезпечують цілісність освітнього процесу, розвиток професійної компетентності та формування ціннісних і соціально значущих якостей особистості.

²² Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286>

²³ Шевчук Г.Й. Студентоцентроване навчання в умовах сучасних освітніх викликів. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 63. Том 2. 2023. С. 129.

Педагогіка сучасної школи розглядає й інші підходи: системний, розвивальний, суб'єкт-суб'єктний, акмеологічний, андрагогічний тощо. Вони спрямовані на інтеграцію видів освітньої, професійної діяльності, формування сучасної особистості, конкурентоздатної на ринку праці.

АНОТАЦІЯ

Дослідження спрямоване на здійснення цілісного теоретико-методологічного аналізу сучасних підходів у педагогіці вищої школи, що дало змогу окреслити їхній зміст, взаємозв'язки та значення для оновлення освітнього процесу в умовах трансформації вищої освіти. Доведено, що методологія педагогіки вищої школи виступає не лише системою наукових принципів і способів пізнання, а й концептуальною основою проєктування, організації професійної підготовки здобувачів вищої освіти.

У ході дослідження встановлено, що сучасна педагогіка вищої школи ґрунтується на інтеграції низки методологічних підходів, зокрема компетентнісного, студентоцентрованого, діяльнісного, аксіологічного. Їх поєднання сприяє переходу від знанневої парадигми до розвитку професійної, соціальної та ціннісної зрілості майбутнього фахівця.

Обґрунтовано, що діяльнісний і компетентнісний підходи визначають практичну спрямованість навчання, орієнтовану на формування здатності здобувачів вищої освіти до самостійного розв'язання професійних завдань, критичного мислення та рефлексії. Студентоцентризований та аксіологічний підходи посилюють гуманістичний вимір вищої освіти, утверджуючи пріоритет розвитку особистості, її мотивації, цінностей і суб'єктної позиції в освітньому процесі. З метою реалізації зазначених нами підходів запропоновано інноваційні методи навчання, як-от: комунікативно-ситуативний, професійного моделювання, метод «траєкторія думки» та ін.

Результати дослідження засвідчують, що ефективність сучасної педагогіки вищої школи зумовлюється не домінуванням окремого підходу, а їхньою методологічною інтеграцією, яка забезпечує цілісність, гнучкість і наукову обґрунтованість освітнього процесу. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні інноваційних методів викладання у ЗВО.

Література

1. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 р. № 156-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

2. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.

3. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київська область) : Домбровська Я.М., 2016. С. 232.

4. Федченко Ю., Шихова Є. Сучасні методологічні підходи до підготовки фахівців у вищих медичних закладах освіти. *InterConf*, (75), 2021. 66–75.

5. Костікова І. І. Сучасні методологічні підходи професійної підготовки вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-08/08kiiict.pdf>

6. Оніщенко Н. П. Методологічні підходи до викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021, № 75, Т. 2. С. 153–159.

7. Фрицюк В. А. Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2017. № 6. С. 160–167.

8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

9. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія. К.; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.

10. Мойсєнко Р. Компетентнісний підхід як основа підготовки майбутнього компетентного фахівця. *Молодь і ринок*. № 9 (164), 2018. С. 42–48.

11. Панфілов Ю., Фурманець Б. Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами*. № 3. 2017. С. 55–67.

12. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

13. Біляковська О. О., Біницька К. М. Студентоцентризований підхід як нова парадигма якості освітнього процесу у закладах вищої освіти. *Гуманітарний форум*. Том 1. № 1. 2023. С. 10–15.

14. Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 366 с.

15. Сорочук І.І Роль діяльнісного підходу у процесі становлення педагога нового покоління. *Молодий вчений*. № 12.1 (64.1). грудень, 2018. С. 63–67.

16. Панфілов Ю., Фурманець Б. Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. № 3. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2017. С. 55–67.

17. Дубасенюк О.А., Антонова О.Є. Методика викладання педагогіки: Навчальний посібник: Вид. 2-ге, доп. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 375 с.

18. Мирончук Н.М. Контекстний підхід у підготовці студентів до професійної діяльності у зарубіжній педагогічній теорії. Креативна педагогіка : [наук.-метод. журнал]. *Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»*. Житомир, 2018. Вип. 13. С. 95–101.

19. Левківський М.В. Інноваційні навчальні технології. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: Навчальний посібник / За заг. ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-тет, 2001. С. 12–18.

20. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.

21. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

22. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proshvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286->

23. Шевчук Г.Й. Студентоцентроване навчання в умовах сучасних освітніх викликів. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 63. Том 2. 2023. С. 127–130.

Information about the author:

Stebliuk Svitlana Vasylivna,

Doctor of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Physical Therapy,

Rehabilitation, of Special and Inclusive Education

Uzhhorod National University

Narodna Square, 3, Uzhhorod, 88000, Ukraine